

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน: กรณีศึกษา ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและทำความเข้าใจแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาวิเคราะห์ต่อไป ในบทนี้จึงเสนอแนวคิดทาง ความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่สำคัญ โดยแบ่งเป็นประเด็นที่นำเสนอออกเป็นหัวข้อต่างๆ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน
2. แนวคิดการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน (Sustainable Development Approach)
3. แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว
4. แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก
5. แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
6. ทบทวนวรรณกรรม

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

1. ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หรือที่แปลมาจากภาษาอังกฤษว่า Sustainable Tourism เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) ซึ่งนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวได้ให้ความสนใจเรื่องการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนกันมากขึ้นเนื่องจากความตื่นตัวด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการท่องเที่ยวที่หันมานิยมการท่องเที่ยวทางธรรมชาติหรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีผู้กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนไว้หลายทรรศนะดังนี้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2540: 18)

การประชุม Globe'90 (2533) (อ้างใน ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2545) ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นในปัจจุบัน โดยมีการปกป้องและสงวนรักษาทรัพยากรของชนรุ่นหลังด้วย องค์การ Eastern Caribbean States (OECS) (อ้างใน ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2545) ให้คำจำกัดความว่า การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หมายถึง การใช้ประโยชน์สูงสุดในทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม เพื่อการพัฒนาประเทศ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาคและการเลี้ยงดูตนเอง เพื่อสร้าง

ประสบการณ์ที่ดีให้แก่ผู้มาเยือน และเป็นการปรับปรุงคุณภาพชีวิต โดยความร่วมมือของหลาย ๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2540) ได้ขอให้ราชบัณฑิตยสถานช่วยบัญญัติคำจำกัดความของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน โดยราชบัณฑิตยสถานได้ให้คำจำกัดความไว้ว่าหมายถึงการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยวเพื่อตอบสนองความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสุนทรียภาพ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาด สามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมไว้ได้นานที่สุดเกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ยาวนานที่สุดจากธรรมชาติต่าง ๆ ที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) หมายถึง การท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น ตามความจำเป็นทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสุนทรียภาพภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้ โดยใช้ทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างชาญฉลาดสามารถรักษาเอกลักษณ์ของธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ได้นานที่สุด เกิดผลกระทบน้อยที่สุดและใช้ประโยชน์ได้ตลอดกาลยาวนานที่สุดและตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีต่อกระบวนการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาคกันรวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นไว้ได้

โดยสรุป การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนคือ หลักการจัดการเพื่อให้รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถดำรงอยู่ได้ มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมอย่างสม่ำเสมอ แม้มีจำนวนเพิ่มมากขึ้นก็ตาม แต่ทรัพยากรการท่องเที่ยวยังคงรักษาไว้ยังคงมีเอกลักษณ์และอัตลักษณ์ดั้งเดิม ไม่เสื่อมคลาย เป็นธุรกิจบริการที่มีผลกำไร แม้ต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงการให้บริการอยู่เสมอก็ตามผลกระทบที่มีต่อสิ่งแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นจะต้องไม่เกิดขึ้น หรือหากมีต้องเป็นผลกระทบน้อยที่สุด จึงสามารถคงความยั่งยืนของการท่องเที่ยวไว้ได้ยาวนานที่สุด (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2545)

2. หลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

นักวิชาการด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวได้กำหนดหลักการในการจัดการการท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่ยั่งยืนตามหลักการของการพัฒนาการท่องเที่ยวของโลกไว้ดังนี้ (ราไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2544)

(1) อนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอคิ (Using Resource Sustainable) หมายถึง ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องมีการจัดการใช้ทรัพยากรทั้งมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่มีอยู่อย่างดั้งเดิมอย่างเพียงพอ หรือใช้อย่างมีประสิทธิภาพและอย่างประหยัด โดยต้อง

คำนึงถึงต้นทุนอันเป็นคุณค่าและคุณภาพของธรรมชาติ ต้นทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประกอบอยู่

การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึงการสงวนรักษาคุณภาพของทรัพยากรให้มีคุณค่าต่อชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมีความสุข รู้วิธีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ปรับปรุง บำรุงให้เกิดประโยชน์ได้นาน รวมทั้งเพิ่มพูนและเสริมสร้างให้มีมากเพียงพอต่อการใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมการปรับปรุงและฟื้นฟูทรัพยากรนั้น ต้องคงความเป็นเอกลักษณ์อย่างดั้งเดิมไว้ให้มากที่สุดเกิดผลกระทบอันเป็นผลเสียน้อยที่สุด โดยการใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านประยุกต์กับเทคโนโลยีแบบใหม่ การใช้ทรัพยากรอย่างประหยัด อย่างเหมาะสม และสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างยาวนาน

(2) ลดการบริโภคและใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็นและลดของเสีย (Reducing Over-consumption and Waste) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องร่วมกันวางแผนกับผู้เกี่ยวข้องจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ หรือจัดหาทรัพยากรอื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติ มีคุณภาพเหมือนกัน หรือใช้ทดแทนกันได้ เพื่อลดการใช้ทรัพยากรที่หายาก เช่น สิ่งก่อสร้างที่ใช้ไม้จากธรรมชาติ หากคิดให้ลดการใช้ไม้ลงโดยใช้วัสดุที่มีคุณสมบัติคล้ายไม้สร้างเสริมประกอบก็เป็นการลดการใช้ไม้ หรือลดการตัดต้นไม้ลงได้ เป็นต้น หรือกรณีที่สร้างอาคารเพื่อบริการนักท่องเที่ยวผู้ประกอบการจะต้องวางแผนก่อสร้างอาคารให้ได้รับแสงสว่างธรรมชาติมากที่สุด อาจใช้วัสดุโปร่งแสงประกอบ เพื่อลดการใช้แสงสว่างจากไฟฟ้า โรงแรมบางแห่งออกแบบห้องคอฟฟี่ช็อปให้มีพื้นที่ใช้สอย 2 บริเวณ คือพื้นที่เป็นระเบียงมีแสงสว่างและลมพัดผ่านได้ตลอดเวลา อีกส่วนหนึ่งในอาคารใช้เครื่องปรับอากาศ ซึ่งนับเป็นการจัดการที่ลดการใช้พลังงานไฟฟ้าได้

(ก) การใช้เชื้อเพลิงและไฟฟ้าอย่างประหยัดนั้น อาจหาพลังงานจากธรรมชาติมาใช้ทดแทนได้ เช่น การใช้กังหันลม การใช้เซลล์พลังงานแสงอาทิตย์ และการใช้กระเบื้องใส เป็นต้น

(ข) การลดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและลดการใช้พลังงานไฟฟ้านั้น มีส่วนช่วยในการลดค่าใช้จ่าย หรือลดต้นทุนการผลิตทำให้ธุรกิจมีผลกำไรมากขึ้น

(ค) ส่วนการลดการก่อของเสีย อาทิ ขยะปฏิกูล ต้องหาวิธีการจัดการโดยการแยกประเภทขยะ ซึ่งขยะเหล่านี้จะนำเข้าสู่ระบบการหมุนเวียนการใช้ (Reuse) การใช้ซ้ำ (Renew) และการแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์ใหม่ (Recycle) ส่วนขยะเปียก นำไปทำปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักปุ๋ยจุลินทรีย์ได้

(3) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติสังคมและวัฒนธรรม (Maintain Diversity) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องวางแผนขยายฐานการท่องเที่ยวโดย

การรักษาและส่งเสริมให้มีความหลากหลาย เพิ่มขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมโดยการเพิ่มคุณค่า และมาตรฐานการบริการ เพื่อให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาท่องเที่ยวในสถานที่นั้นนานขึ้น หรือกลับไปเที่ยวซ้ำอีก เช่น แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นน้ำตก อาจเพิ่มกิจกรรมการดูนก การปีนหน้าผา เป็นต้น หรือหมู่บ้านวัฒนธรรม และแหล่งโบราณคดี อาจเพิ่มกิจกรรมการนั่งเกวียนเทียมวัวหรือควาย การทำเส้นทางจักรยานให้นักท่องเที่ยวชมรอบหมู่บ้าน การเป็นอาสาสมัครนักโบราณคดีขุดค้น ขุดแต่งแหล่งโบราณคดีโดยมีนักโบราณคดีสอนหลักการเบื้องต้นให้ เป็นต้น

(4) ประสาน การพัฒนาการท่องเที่ยว (Integrating Tourism into Planning) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวไม่เพียงแต่ทำงานตามแผนที่วางไว้ แต่ต้องประสานแผนการพัฒนา กับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น แผนพัฒนาท้องถิ่นขององค์กรปกครองท้องถิ่น (อบต.หรือเทศบาล) แผนพัฒนาของสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม แผนพัฒนาจังหวัด แผนพัฒนาของกระทรวง ทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ เพื่อให้การพัฒนาการทำงานในสถานที่ท่องเที่ยวเดียวกันมีศักยภาพเพิ่มขึ้น

(5) ต้องนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น (Supporting Local Economy) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องประสานงานกับองค์กรปกครองท้องถิ่นหรือหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสรรหาความโดดเด่นของทรัพยากรในท้องถิ่น นำไปประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการขายการท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้าไปเที่ยวให้มากขึ้น เป็นการสร้างรายได้กระจายสู่ประชากรที่ประกอบการในท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น การหาผลิตภัณฑ์และ กิจกรรมใหม่ๆ ในแต่ละตำบล อันเป็นนโยบายของรัฐบาลปัจจุบัน ก็เพื่อการขยายฐาน สร้างรายได้เสริมให้กับท้องถิ่น

(6) การสร้างเครือข่ายพัฒนาการท่องเที่ยวในท้องถิ่น (Involving Local Communities) ให้เป็นผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวควรร่วมทำงานกับท้องถิ่นแบบองค์รวม (Participation Approach) โดยเข้าร่วมทำในลักษณะหน่วยงานร่วมจัด เช่น เป็นหน่วยงานร่วมทำกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ เป็นหน่วยงานร่วมวิเคราะห์ หรือร่วมแก้ปัญหาด้วยกัน เป็นหน่วยงานร่วมส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวด้วยกัน ร่วมประเมินผลการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องประสานเครือข่ายระหว่างองค์กรและท้องถิ่น เพื่อยกระดับคุณภาพของการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นด้วย

(7) ทำการประชุมและปรึกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีผลประโยชน์ร่วมกัน (Consulting Stakeholders and The Public) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวต้องประสานกับพหุภาคี ได้แก่ชุมชนหรือประชาคมในพื้นที่ หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้ประกอบการท่องเที่ยวสถาบันการศึกษา สถาบันการศาสนา หน่วยงานราชการที่รับผิดชอบใน

พื้นที่ เพื่อร่วมประชุมปรึกษาหารือ ทั้งการเพิ่มศักยภาพให้กับแหล่งท่องเที่ยวการประเมินผล
กระทบการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและด้านการตลาด โดย
จัดการประชุมกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อร่วมปฏิบัติในทิศทางเดียวกัน เป็นการลดข้อขัดแย้งใน
ผลประโยชน์ที่ต่างกัน เช่น การกำหนดราคาค่าบริการรถโดยสาร หรือรถรับจ้างในท้องถิ่น ควรเป็น
ราคารมาตรฐานเดียวกัน หรือการใช้ที่สาธารณะประโยชน์ การใช้น้ำดิบเพื่อบริโภคจากแหล่ง
เดียวกัน การจัดการขยะ การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

(8) การพัฒนาบุคลากร (Training Staff) การให้ความรู้ การฝึกอบรม การส่งพนักงาน
ดูงานอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้พนักงานมีความรู้ มีแนวคิดและวิธีปฏิบัติในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่
ยั่งยืน นับเป็นการพัฒนาบุคลากรในองค์กร เป็นการช่วยยกระดับมาตรฐานการบริการการท่องเที่ยว
เช่น การฝึกอบรมพนักงานเสิร์ฟในร้านอาหารให้รู้วิธีการเสิร์ฟอาหารที่เป็นมาตรฐานสากล การฝึก
แม่บ้านให้การต้อนรับแบบโฮมสเตย์ การอบรมนักท่องเที่ยวอาสาสมัคร อบรมนักสื่อ
ความหมายด้านวัฒนธรรม เป็นต้น

(9) การจัดเตรียมข้อมูลคู่มือบริการข่าวสารการท่องเที่ยวให้พร้อม (Preparing
Tourist Information) ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องร่วมกับผู้เกี่ยวข้องจัดเตรียมข้อมูล
ข่าวสารการท่องเที่ยวข่าวสารการบริการการขาย ให้พร้อมมีเพียงพอต่อการเผยแพร่ ซึ่งอาจจัดทำใน
รูปสื่อทัศนูปกรณ์รูปแบบต่างๆ เช่น คู่มือการท่องเที่ยว คู่มือการตลาดการท่องเที่ยวที่เป็นเอกสาร
แผ่นพับหนังสือคู่มือ วิดีโอ แผ่นซีดีรอม เป็นต้น

(10) ประเมินผล ตรวจสอบและวิจัย (Undertaking Research) ความจำเป็นต่อการ
แก้ปัญหาและเพิ่มคุณค่า รวมถึงการจัดการคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยวการลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยว
ผู้รับผิดชอบการพัฒนาการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการจะต้องมีการประเมินผล การตรวจสอบ
ผลกระทบและการศึกษาวิจัยอย่างสม่ำเสมอ โดยการสอบถามผู้ให้บริการโดยตรง การสอบถาม
ความเห็นจากใบประเมินผล หรือการวิจัยตลาดการท่องเที่ยวเพื่อทราบผลของการบริการนำมา
ปรับปรุงและแก้ไขการจัดการ การบริการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความประทับใจและความพึง
พอใจของนักท่องเที่ยวได้

หลักการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนทั้ง 10 ประการนี้ เป็นกรอบการปฏิบัติใน
แหล่งท่องเที่ยวทุกรูปแบบได้

3. กลยุทธ์การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน กลยุทธ์หรือวิธีการจัดการการท่องเที่ยวแบบ
ยั่งยืนนี้ ผู้รับผิดชอบการพัฒนาจะต้องร่วมดำเนินการ (ร่วมคิด ร่วมทำ) กับพหุภาคี 4 ตามหน้าที่ที่
รับผิดชอบและพันธกิจที่เกี่ยวข้องในแต่ละส่วนโดยนำหลักการจัดการท่องเที่ยวทั้ง 10 ประการ
มาบูรณาการ โดยคำนึงถึงการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริหารจัดการน้ำและมรดกเทศก์
การพัฒนาสินค้าของที่ระลึก (Green Products) รวมถึงการประชาสัมพันธ์ การส่งเสริมตลาดและการ

พัฒนาตลาดอยู่ด้วย โดยมีวิธีการตามขั้นตอนดังนี้ (กราเดซ พัทธวิเชียร, 2543)

(1) ยึดหลักของความยั่งยืนในการวางแผนและจัดการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น องค์การชุมชนจะต้องพูดคุย ปรีกษาหารือกับผู้ที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันประเมินผลศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ร่วมกันค้นหาจุดแข็งหรือความโดดเด่นของทรัพยากรการท่องเที่ยว ค้นหาจุดอ่อนและสภาพปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหามองหาโอกาสความเป็นไปได้ต่อการจัดการในอนาคต โดยคำนึงถึงการพัฒนาที่จะเกิดผลกระทบน้อยที่สุด(มีความสมดุล) ของสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

(2) กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายให้ชัดเจน การพัฒนาต้องมีความชัดเจนของการดำเนินงานเพื่อรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ คุณภาพ และคุณค่าของสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและคงไว้ในอัตลักษณ์ท้องถิ่น ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และมีประสบการณ์เพิ่มขึ้นทุกครั้งที่ไปเที่ยว รวมทั้งการยกระดับคุณภาพชีวิตของท้องถิ่นโดยนำธุรกิจท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม อันหมายถึงประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น มีชีวิตความเป็นอยู่ที่สะดวก สบายดีขึ้นกว่าก่อน

(3) กำหนดผังและรูปแบบของสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวก ที่ไม่ก่อผลกระทบทางภูมินิเวศ และวัฒนธรรมท้องถิ่น (ไม่เป็นที่แปลกปลอมเข้าไป) โดยใช้มาตรการเพื่อรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม กำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวและความสามารถในการรองรับของพื้นที่ การประเมินผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การประเมินผลกระทบต่อสังคมการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพ

(4) จัดทำแผนพัฒนาที่สอดคล้องกับแผนแม่บทของท้องถิ่น จังหวัดและภูมิภาค โดยสำรวจศักยภาพ (สถานภาพ คุณภาพ ความโดดเด่นความสวยงามและสุนทริยภาพ) ของแหล่งท่องเที่ยว สำรวจตลาดการท่องเที่ยว เพื่อกำหนดแผนพัฒนา แผนปฏิบัติการ (ระยะสั้น ระยะกลาง และระยะยาว) ให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาจังหวัดและแผนพัฒนาของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

(5) การพัฒนาบุคลากรต้องกำหนดแผนฯและหลักสูตรการฝึกอบรม เพื่อให้บุคลากรที่ปฏิบัติงาน (ในธุรกิจท่องเที่ยวทั้ง 5 สาขา คือ ขนส่ง/ที่พัก/ร้านอาหาร/บริษัทนำเที่ยว และสินค้าของที่ระลึก) ซึ่งต้องมีความรู้ความสามารถ มีมาตรฐานการทำงานในระดับสากล โดยการฝึกอบรมการดำเนินงานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกันเพื่อนำไปสู่การบริการที่มีมาตรฐานสากล

(6) ดำเนินการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณพัฒนาและส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเมื่อกลุ่มผู้รับผิดชอบการเขียนโครงการเพื่อของบประมาณได้รับมติจากชุมชนต่อการวางแผนพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมแล้ว ต้องจัดการเขียนโครงการตามแผนบูรณาการ (แผนพัฒนาฉบับที่ 9)

4. การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Community Based Tourism) (อรวรรณ พันธุ์เนตร, 2541) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นับเป็นธุรกิจการท่องเที่ยวที่สร้างรายได้เป็นเงินตราให้กับผู้ประกอบการและกระจายเข้าไปในท้องถิ่นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.และอบจ.) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องและรัฐบาลมีนโยบายและแผนงานพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและนักท่องเที่ยวต่างประเทศ เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มเศรษฐกิจของท้องถิ่นโดยรวมก็เป็นของประเทศด้วย รายได้จากการท่องเที่ยวยอมกระจายเข้าสู่ท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวได้ เช่น มีนักท่องเที่ยวกินอาหาร หรือซื้อสินค้าของที่ระลึก เงินจากนักท่องเที่ยวผ่านมือจากเจ้าของร้านไปซื้ออาหารสด ผลไม้สด หรือซื้อผ้าทอ เงินยอมกระจายไปสู่เกษตรกรผู้ผลิตอาหารและผลไม้ หรือไปสู่ช่างทอผ้า ซึ่งอยู่ในท้องถิ่นได้ เป็นต้น

ดังนั้นการจัดการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นนั้นย่อมเป็นภาระหน้าที่ของคนในท้องถิ่นที่จะต้องร่วมกันคิดร่วมกันทำเพื่อให้มีนักท่องเที่ยวต่างถิ่นเดินทางมาเที่ยวเพิ่มขึ้นตลอดปีและตลอดกาล อันเป็นการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั่นเอง

กระบวนการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้นมีหลายระดับ โดยระดับแรกคือ ชุมชนหรือประชาคม (Community) ผู้รับผิดชอบเป็นเจ้าของเป็นผู้ครอบครอง จะต้องทำหน้าที่ มีบทบาท ดังนั้นกฎหมายระบุหน้าที่รับผิดชอบการท่องเที่ยวของชุมชน

องค์กรชุมชนหรือประชาคม (Community) หรือกลุ่มประชาชน นับเป็นองค์กรเล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น เจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว เจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ต้องมีบทบาท และหน้าที่ต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนร่วมกัน ตามรัฐธรรมนูญกำหนดบทบาทการมีส่วนร่วม ของประชาชนเป็นกฎหมาย ดังนี้

รัฐธรรมนูญไทยฉบับพ.ศ. 2550 ระบุไว้ในหมวดที่ 3 สิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทย ส่วนที่ 12 สิทธิชุมชน มาตราที่ 66 ระบุไว้ว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน”

มาตราที่ 67 วรรคแรกระบุไว้ว่า “สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชนในการอนุรักษ์ บำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครองส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ตามความเหมาะสม”

บทบาทขององค์กรชุมชนหรือประชาคมต่อการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนนั้นจะต้องทำงานร่วมกันกับพหุภาคี โดยร่วมเสนอความคิดหรือระดมความคิดเห็นในการศึกษาสถานภาพของแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว มีจุดเด่น จุดด้อย โอกาสและปัญหาอะไรบ้าง จากนั้นจึงร่วมวางแผนงาน ทั้งแก้ไขปัญหา ส่งเสริมและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ทำแผนปฏิบัติการทั้งแผนเฉพาะกิจ แผนระยะเร่งด่วน ระยะกลาง และระยะยาว ร่วมมือกันทำงานตามแผนที่วางไว้ให้เป็นผลสำเร็จ รวมทั้งร่วมลงทุนในธุรกิจท่องเที่ยวที่ได้รับการยินยอมจากชุมชนร่วมกันประเมินผลงาน เพื่อให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ด้วยกัน หรือพบปัญหาที่ต้องร่วมกันแก้ไข พื้นฟู พัฒนาให้มีคุณภาพดีขึ้น นอกจากนี้ กลุ่มผู้แทนชุมชนต้องทำหน้าที่สร้างเครือข่ายทั้งระดับแนวตั้งและแนวนอนด้วย

แนวคิดการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน (Sustainable Development Approach)

การพัฒนาในที่นี้ หมายถึง การพัฒนาชนบทที่สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางที่ชุมชนนั้นได้พึงปรารถนา และมีการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม เพื่อการเปลี่ยนแปลงนั้นไปได้ยาวนานคือนอกจากจะให้ประชาชนในชนบทช่วยเหลือตัวเอง (Self Help) ให้อำนาจ (Empowering) เกิดความเที่ยงธรรม (Equity) การมีส่วนร่วม (Participation) ในการพัฒนา และพึ่งพาตัวเองได้โดยสมบูรณ์ (Self-Reliance of Independence) แล้ว ยังเน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเสนอแนะให้คนในชนบทรู้จักใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอย่างจำกัดอย่างชาญฉลาดจนชั่วลูกชั่วหลาน และไม่กระทบกระเทือนต่อสิ่งแวดล้อมด้วย ซึ่งมีตัวอย่างและกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องมากมายในการพัฒนาชนบทแบบยั่งยืน เช่นการทำไร่นาสวนผสม (Integrated Farming or Mixed Farming) เกษตรป่าไม้ หรือวนเกษตร (Agroforestry) เป็นต้น

การศึกษาของ Suthasupa (1982) ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาเศรษฐกิจแบบยั่งยืน (Sustainable Economic Development) เป็นรูปแบบการพัฒนาที่สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายของระบบชีววิทยาระบบเศรษฐกิจและระบบสังคม โดยแต่ละระบบสามารถพัฒนาไปสู่เป้าหมายของตนเองได้ ทั้งนี้เป้าหมายระบบชีววิทยาได้เน้นถึงความหลากหลายทางพันธุกรรม (Genetic Diversity) ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจได้เน้นถึงความต้องการขั้นพื้นฐานให้เกิดความเท่าเทียมกัน (Equity) และระบบสังคมได้เน้นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) ที่ช่วยส่งเสริมให้มีสถาบันที่ยั่งยืนยาวนาน และสนับสนุนให้มีส่วนร่วมจากผู้คนต่างๆ ในสังคม

สรุปแล้ว การพัฒนาแบบยั่งยืนเป็นยุทธวิธีการพัฒนาที่ช่วยจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ รวมทั้งการจัดการทางการเงินและวัสดุอุปกรณ์ ทางกายภาพต่างๆ เพื่อเพิ่มความร่ำรวยและชีวิตความเป็นอยู่ให้ดีขึ้น การพัฒนาแบบยั่งยืนเปรียบเสมือนเป้าหมายที่ปฏิเสธนโยบายและการดำเนินงานของกิจกรรมใดๆ ที่ส่งเสริมมาตรฐานความเป็นอยู่และการครองชีพในปัจจุบัน

ด้วยการทำลายฐานการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติ โดยปล่อยให้ชุมชนรุ่นหลังประสบ
สภาพการณ์ ที่แย่งชิงและเสี่ยงภัยมากกว่าในสภาพปัจจุบันที่พวกเราประสบอยู่

แนวทางและทางเลือกของการพัฒนาแบบยั่งยืน

1) สิ่งแวดล้อมยั่งยืน (Environmental Sustainability) ประกอบไปด้วยการคำนึงถึงปัจจัย
ทางนิเวศวิทยา ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) ของสรรพสิ่งทั้งหลาย และ
สัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างประชากรและทรัพยากรที่มีอยู่

2) เศรษฐกิจยั่งยืน (Economic Sustainability) ประกอบไปด้วยนโยบายเศรษฐกิจที่
เหมาะสมการจัดสรรทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด ความเสมอภาคในการเข้าถึงทรัพยากรและ
ความเสมอภาคในการกระจายรายได้

3) วัฒนธรรมยั่งยืน (Cultural Sustainability) ประกอบไปด้วย ความตระหนักในความ
แตกต่างทางวัฒนธรรมของชาวบ้านแต่ละคน หรือแต่ละชุมชน สนับสนุนให้ชาวบ้านสามารถ
ปรับปรุงโครงสร้างให้ สอดคล้องกับความต้องการและเป็นไปตามความนึกคิดของตนและเกิดการ
ยอมรับในค่านิยมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาได้

4) สังคมยั่งยืน (Social Sustainability) ประกอบไปด้วยการกระจายรายได้ให้กับชนทุก
ชั้นได้ อย่างเสมอภาค ความเสมอภาคทางเพศและเชื้อชาติ มีการลงทุนและการจัดการบริการขั้น
พื้นฐาน เช่นการศึกษา และการสาธารณสุข โดยเน้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

5) การเมืองยั่งยืน (Political Sustainability) ประกอบไปด้วยความมั่นคงปลอดภัยของ
ชาวบ้านโดยส่วนรวม และการมีสิทธิเสรีภาพของชาวบ้านทุกคนอย่างเท่าเทียมกันและตลอดไป

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

นักวิชาการส่วนใหญ่มักจำแนกผลกระทบจากการท่องเที่ยวออกเป็น 3 ด้านด้วยกัน คือ
ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านสังคมวัฒนธรรม และผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ ได้แก่

- การท่องเที่ยวช่วยสร้างอาชีพและการจ้างงานแก่ชุมชนท้องถิ่น
- ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจของชุมชน
- เป็นการนำรายได้สู่ชุมชนท้องถิ่น
- เกิดการกระจายรายได้สู่ภูมิภาค
- เพิ่มรายได้ต่อหัวของชุมชนท้องถิ่น
- กระตุ้นการผลิตด้านอื่นๆของชุมชนท้องถิ่น

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนท้องถิ่นด้านเศรษฐกิจ

- เกิดปัญหารายได้เป็นฤดูกาลแก่ชุมชนท้องถิ่น
- เกิดปัญหาคุณภาพของแรงงานในชุมชนท้องถิ่น
- เกิดปัญหาราคาและค่าครองชีพแก่ชุมชน
- ปัญหาการแก่งแย่งผลประโยชน์แก่ชุมชน
- เกิดปัญหาส่วนแบ่งผลประโยชน์อันควรได้ของชุมชนท้องถิ่น
- เกิดปัญหาค่าใช้จ่ายในการจัดระเบียบชุมชนท้องถิ่น
- เกิดปัญหาราคาที่ดินในชุมชนท้องถิ่นสูงขึ้น

2. ผลกระทบด้านสังคมและวัฒนธรรม

ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้านสังคม

- เกิดการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการประกอบอาชีพของชุมชนท้องถิ่น
- การท่องเที่ยวช่วยสร้างสรรค์ความเจริญทางสังคมแก่ชุมชน
- ช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของชุมชนท้องถิ่น
- เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวของชุมชน
- ช่วยสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชนท้องถิ่น
- ก่อให้เกิดความสามัคคีให้แก่สังคมชุมชน
- ช่วยป้องกันการอพยพย้ายถิ่นของคนในชุมชน
- ช่วยเสริมสร้างการศึกษาแก่ชุมชน
- ช่วยเสริมสร้างความปลอดภัยแก่ชุมชนท้องถิ่น

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้านสังคม

- ปัญหาการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและค่านิยมคนในชุมชน
- ปัญหาความผูกพันทางครอบครัว
- ปัญหาการอพยพย้ายถิ่นเข้ามา
- ปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว

ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้านวัฒนธรรม

- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการใช้วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น
- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว
- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการสร้างความรักความหวงแหนและความภาคภูมิใจของ

วัฒนธรรมแก่ชุมชน

- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกที่

ดีต่อกันระหว่างประชาชนในชุมชนกับนักท่องเที่ยว

- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายงานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน
ท้องถิ่น

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้านวัฒนธรรม

- ปัญหาการเปลี่ยนแปลงค่านิยมทางวัฒนธรรมของชุมชน
- ก่อให้เกิดปัญหาการทำลายศิลปวัตถุของชุมชนท้องถิ่น โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์

3. ผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม

ผลกระทบด้านบวกของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้านสิ่งแวดล้อม

- ช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่น
- ช่วยรักษาสิ่งแวดล้อมของชุมชนแหล่งท่องเที่ยว
- ช่วยฟื้นฟูและเสริมคุณค่าของสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่น
- ก่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนา และปรับปรุงสิ่งแวดล้อมของชุมชนการท่องเที่ยว

ผลกระทบด้านลบของการท่องเที่ยวต่อชุมชนด้าน

- เกิดปัญหาทรัพยากรน้ำของชุมชน
- ก่อให้เกิดปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวและมลภาวะในชุมชน
- ก่อให้เกิดปัญหาการทรุดตัวของทรัพยากรดินในชุมชนท้องถิ่น
- ก่อให้เกิดปัญหาทำลายภูมิทัศน์ของชุมชนท้องถิ่น
- ปัญหาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

แนวคิดเกี่ยวกับความตระหนัก

นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวและให้ความหมายของความตระหนักไว้หลายประการ
เช่น

เริงชัย คงสง (2547) กล่าวว่าความตระหนักเป็นสภาวะทางจิตใจที่เกี่ยวกับความสำนึก
ความรู้สึกลึกซึ้ง และความปรารถนาต่างๆของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเหตุการณ์ใดเหตุการณ์
หนึ่ง โดยมีเหตุการณ์ สภาพแวดล้อมในสังคม หรือสิ่งเร้าจากภายนอกเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคลเกิด
ความตระหนัก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ความตระหนักมีความหมายใกล้เคียงกับความสำนึกนั่นเอง

Koffka (1978) เสนอว่าความตระหนักมีความหมายเหมือนกับความสำนึก
(Consciousness) ซึ่งเป็นสภาวะทางจิตที่เกี่ยวกับสภาวะที่บุคคลได้รับความรู้ ได้รับรู้หรือได้
ประสบการณ์ต่างๆ แล้วมีการประเมินค่าและความตระหนักถึงความสำคัญของตนเองที่มีต่อสิ่ง
นั้นๆ ซึ่งเป็นเรื่องของสภาวะตื่นตัวทางจิตต่อเหตุการณ์หรือสภาพการณ์นั้นๆซึ่งหมายความว่า
ระยะเวลาหรือประสบการณ์และสถานการณ์แวดล้อม หรือสิ่งเร้าภายนอกเป็นปัจจัยที่ทำให้บุคคล
เกิดความตระหนักขึ้น

Bloom (1971) ได้ให้ความหมายว่าความตระหนัก คือความรู้สึกใคร่ครวญว่ามีความจำเป็นต้องทำหรือเห็นด้วยหรือคัดค้านตามจนแสดงออกได้ในลักษณะการปฏิบัติ เป็นขั้นต่ำสุดของภาคอารมณ์และความรู้สึก ความตระหนักเกือบคล้ายความรู้ ทั้งความรู้และความตระหนักไม่ปรากฏลักษณะของสิ่งเร้า ความตระหนักไม่จำเป็นต้องเน้นปรากฏการณ์หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ความตระหนักจะเกิดขึ้นเมื่อมีสิ่งเร้าให้เกิดความตระหนัก

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526) ได้ให้ความหมายว่า “ความตระหนัก” หมายถึงการที่บุคคลนึกคิดได้ หรือการเกิดขึ้นในความรู้สึกว่ามีสิ่งหนึ่ง เหตุการณ์หนึ่ง หรือสถานการณ์หนึ่ง ซึ่งการรู้สึกว่ามีหรือการได้นึกคิดถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งนี้ เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นในสภาวะจิตแต่ไม่ได้แสดงว่าบุคคลนั้นสามารถจำได้หรือระลึกได้ถึงลักษณะบางอย่างของสิ่งนั้น

จากความหมายดังกล่าว อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความตระหนัก หมายถึง การแสดงความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายใน อันเนื่องมาจากบุคคลเคยมีประสบการณ์ เคยรับรู้สถานการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้น ส่งผลให้เกิดความตื่นตัวทางจิตใจต่อเรื่องนั้นๆ

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (1981) ได้ให้ความหมาย การมีส่วนร่วมของชุมชนว่าสมาชิกของชุมชนต้องเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องใน 4 มิติ ได้แก่

- (1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร
- (2) การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนา รวมทั้งลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจ
- (3) การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน
- (4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผลโครงการ

โดยเป็นการสร้างโอกาสให้สมาชิกทุกคนของชุมชน ได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยเหลือและเข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการดำเนินงานกิจกรรมในการพัฒนา รวมถึงได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนานั้นอย่างเสมอภาค

นเรศ สงเคราะห์สุข (2541) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาดังแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่ การวิจัย (ศึกษาชุมชน) การวางแผน การตัดสินใจดำเนินงาน การบริหารจัดการ การติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น

องค์การสหประชาชาติ (1981) ได้ให้ความหมายเจาะจงถึงการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมร่วมเป็นการปะทะสังสรรค์ทางสังคม ทั้งในลักษณะการมีส่วนร่วมของปัจเจกบุคคล และการมีส่วนร่วมของกลุ่ม

ในส่วนของปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมนั้น ประยูร ศรีประสาธน์ (2542) ได้นำเสนอปัจจัยของการมีส่วนร่วมว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมมีด้วยกัน 3 ปัจจัย ดังนี้

- (1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ
 - (2) ปัจจัยทางสังคมและเศรษฐกิจ ได้แก่ การศึกษา อาชีพ รายได้ และการเป็นสมาชิกกลุ่ม
 - (3) ปัจจัยด้านการสื่อสาร ได้แก่ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนและสื่อบุคคล
- สมพร พวงประทุม (2543) ได้กล่าวถึง Cohen and Uphoff (1978) ว่าปัจจัยที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมจะประกอบด้วย

- 1) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ อายุ เพศ สถานภาพในครอบครัว ระดับการศึกษา
- 2) สถานภาพทางสังคม เช่น ชนชั้นทางสังคม วรรณะ ศาสนา และแหล่งกำเนิด
- 3) อาชีพ รายได้ และทรัพย์สิน
- 4) ระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่น และระยะเวลาที่อยู่ในโครงการ
- 5) พื้นที่ดินถือครอง และสถานภาพการทำงาน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

นภคณ นพรัตน์ (2551) ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาเทศบาลตำบลเวียงใต้ อำเภอป่าสัก จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ผลการศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้นพบว่า ปัจจัยภายใน ประชาชนมีทัศนคติที่ดีปานกลางต่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ตระหนักถึงประโยชน์ที่ได้รับต่อส่วนรวมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวมากพอสมควรในระดับปานกลางและปัจจัยภายนอก ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว และได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน หรือผู้นำหมู่บ้านในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนค่อนข้างมาก และมีแรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยวและการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง

ส่วนการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางเศรษฐกิจที่เกิดจากการท่องเที่ยว การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐด้านการท่องเที่ยว และการได้รับการชักชวนจากบุคคล หรือหน่วยงานในภาครัฐ ภาคเอกชน มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของประชาชนมากกว่าปัจจัยภายในซึ่งได้แก่ทัศนคติของประชาชนต่อการท่องเที่ยว ประโยชน์ที่จะได้รับจากการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนและการตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยวปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมาก ได้แก่ 1) ขาดการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่ดี 2) แหล่ง

ท่องเที่ยวและกิจกรรมไม่เหมาะสมกับสภาพของพื้นที่ 3) สิ่งแวดล้อมและสภาพภูมิทัศน์เสื่อมโทรม
4) เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการท่องเที่ยวและประชาชนในท้องถิ่น

ดวงพร เพิ่มสุวรรณ (2547) ศึกษาเรื่อง “ผลของกิจกรรมการท่องเที่ยวต่อการใช้ที่ดิน และการจัดการทรัพยากรในกลุ่มน้ำแม่แตงตอนล่าง : กรณีศึกษาย่านแม่ตะมาน ตำบลกุดช้าง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่” ได้ศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดินและได้ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของการท่องเที่ยวในบ้านแม่ตะมานพบว่า การท่องเที่ยวบางช่วง ทำให้ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่บ้านแม่ตะมานถูกทำลายอย่างรวดเร็ว ซึ่งเป็นผลมาจากการจัดการการท่องเที่ยวที่ปราศจากการวางแผนในการจัดการทรัพยากร และรูปแบบการท่องเที่ยวแบบมวลชนทำให้มีจำนวนช้างเพื่อบริการนักท่องเที่ยวมากเกินไปเกินกว่าความสามารถที่จะรับได้ของพื้นที่ นอกจากนี้การเข้ามาของการท่องเที่ยวในพื้นที่ยังได้เป็นแรงให้มีการสูญเสียทรัพยากรที่ดินของคนในชุมชน มีผลทำให้มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตและการจัดการทรัพยากร ชาวบ้านแม่ตะมานได้เปลี่ยนจากการประกอบอาชีพด้านเกษตร ไปเป็นแรงงานในภาคการท่องเที่ยว ซึ่งผลกระทบในด้านบวกทำให้เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนดีขึ้น แต่ผลกระทบในด้านลบนั้น ไม่ได้มีการกระจายรายได้ในพื้นที่เท่าที่ควร อีกทั้งคนในชุมชนต้องมีการปรับเปลี่ยน ความเป็นอยู่วิถีชีวิตให้สอดคล้องกับธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ มีลักษณะของความเป็นเมือง มีการพึ่งพาและขึ้นอยู่กับธุรกิจการท่องเที่ยวค่อนข้างมาก ทำให้คนในชุมชนจำต้องยอมรับการอพยพเข้ามาของคนต่างถิ่น มีการแข่งขันในการใช้ทรัพยากรซึ่งส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรในพื้นที่ตามมา

ธีรวดี จำเดิม (2549) ศึกษาเรื่อง “ผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนเวียงกุมกาม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่” ศึกษาถึงผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบที่เกิดขึ้นในชุมชนเวียงกุมกามอันเนื่องมาจากการส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่า ภาครัฐได้เข้ามาส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเวียงกุมกามอย่างรวดเร็ว และมีลักษณะการพัฒนาที่มาจากส่วนบน (รัฐบาล) ลงสู่ส่วนล่าง (ชุมชน) เป็นส่วนใหญ่ดังนั้นชุมชนจึงขาดความพร้อมในการรองรับการท่องเที่ยว และขาดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ผลกระทบที่เกิดขึ้นจึงเป็นด้านลบมากกว่าด้านบวก กล่าวคือ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจพบว่าเกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ ชุมชนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพมากขึ้นแต่เกิดปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว ปัญหาการกระจายรายได้ที่ไม่ทั่วถึงและปัญหาที่ เกิดจากฤดูกาลท่องเที่ยว ผลกระทบด้านสังคม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ด้านการจัดการท่องเที่ยว สร้างพื้นที่ทางสังคมให้แก่กลุ่มเยาวชน ช่วยเพิ่มบทบาทและสร้างเสริมสุขภาวะให้แก่ผู้สูงอายุภายในชุมชนเนื่องมาจากการร่วมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยว ในด้านลบจากปัญหาความขัดแย้งด้านผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเสื่อมถอยลงเกิดปัญหาชุมชนกลัวการถูกเวนคืนที่ดินหรือในกรณีที่ถูกเวนคืนแล้วแต่ได้รับค่าชดเชยน้อยจึงไม่คุ้มค่า ชุมชนเกิดความหวาดระแวงใน

ความปลอดภัยเพราะชุมชนกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้เป็นชุมชนเปิดและมีบุคคลภายนอกเข้ามาในชุมชนเป็นจำนวนมากส่วนผลกระทบด้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยวช่วยฟื้นฟูอนุรักษ์ทรัพยากรและวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดศูนย์วัฒนธรรมและแหล่งเรียนรู้ทางสังคม แต่เนื่องจากความขัดแย้งด้านผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงทำให้คนในชุมชนลดความศรัทธาและเข้าวัดน้อยลงเพราะเห็นว่าวัดเป็นแหล่งผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวและการพัฒนาเวียงกุมกามให้เป็นเมืองประวัติศาสตร์ จึงเกิดการจกกฎระเบียบและข้อบังคับในการใช้ที่ดินในชุมชน การท่องเที่ยวทำให้เกิดการนำโบราณสถานทางพุทธศาสนาไปใช้ในกิจกรรมทางการท่องเที่ยวอย่างไม่เหมาะสม เช่น การจัดงานรื่นเริงภายในบริเวณโบราณสถานโดยบริษัทนำเที่ยวหรือการแสดงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของนักท่องเที่ยว และในส่วนของผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือช่วยในการสร้างความตระหนักในการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานเวียงกุมกามและยังช่วยพัฒนาปรับปรุงสาธารณูปโภคให้แก่ชุมชน แต่การท่องเที่ยวก็ทำให้เกิดปัญหามลพิษทางเสียง ฝุ่น และปัญหาขยะ นอกจากนี้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ขาดการวางแผนและการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องของภาครัฐได้สร้างภาระด้านสิ่งแวดล้อมให้แก่ชุมชนอีกด้วย

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved